

Universiteit Utrecht

De rol van de basisvoorzieningen en wijkteams in de aanpak van vechtscheidingen in gemeente Dordrecht

Masterthesis

Auteur: Sharelle Hartman, 3818152

Universiteit Utrecht

Masteropleiding: Maatschappelijke Opvoedingsvraagstukken, 2015-2016

Thesisdocente: Marije Kesselring

Tweede beoordelaar: Paul Baar

Gemeente Dordrecht

Afdeling: Maatschappelijke Ontwikkeling

Thesisbegeleider: Stefan Oosterhof

Datum: 27 juni 2016

Woordenaantal: 9.955

Voorwoord

Ironisch genoeg heb ik mij het afgelopen half jaar beziggehouden met twee uitersten. Allereerst heb ik mij bezig gehouden met de voorbereidingen van mijn eigen bruiloft, welke in de zomer van 2016 plaats zal vinden. Daarnaast heb ik voor de gemeente Dordrecht een onderzoek uitgevoerd naar de aanpak van vechtscheidingen. Het eindproduct van dit onderzoek ligt nu voor u.

Wellicht juist doordat ik de mij de afgelopen maanden zo bewust bezig houd met mijn relatie, gaat een thema als (v)echtscheiden me des te meer aan het hart. Vorig jaar heb ik als orthopedagoog stage gelopen in het voortgezet speciaal onderwijs. Ik heb destijds meerdere leerlingen begeleid waarbij duidelijk merkbaar was dat zij de dupe waren van een vechtscheiding. Ik vond het schrijnend om te zien in welke spagaat kinderen terecht kunnen komen wanneer het kind aan beide ouders loyaal probeert te zijn, terwijl ouders elkaar de huid vol schelden. Deze casussen zijn mij extra bijgebleven. Ik vond het boeiend om het afgelopen half jaar vanuit een andere bril naar deze complexe scheidingszaken te kijken: om na te denken over hoe escalaties bij scheiden op grotere schaal voorkomen kunnen worden, in plaats van dat ik mij specifiek richt op het beperken van schade bij één kind. Het afgelopen half jaar ben ik deskundig geworden op het thema vechtscheiding en heb ik daarnaast veel geleerd over hoe de jeugdhulp is georganiseerd in Dordrecht. Omdat het huidige onderzoek zich specifiek richt op de Dordtse situatie, komen er wellicht namen van instanties in deze scriptie voor die onbekend zijn voor u als lezer. Daarom verwijs ik u nu al graag naar de woordenlijst in bijlage 1.

Ik kan met een tevreden gevoel terugkijken op dit onderzoek en de weg die ik heb afgelegd om te komen tot dit eindproduct. Dit product had niet tot stand kunnen komen zonder de hulp van enkele personen. Zo wil ik allereerst alle geïnterviewde personen bedanken voor deelname aan het onderzoek. Ook wil ik mijn stagebegeleider Stefan Oosterhof en de andere gezellige collega's van team Jeugd bedanken voor de tips die zij mij gegeven hebben bij de uitvoering van mijn onderzoek. Tot slot wil ik in het bijzonder Marije Kesselring bedanken voor haar goede begeleiding en nuttige feedback.

Sharelle Hartman,
Dordrecht, Nederland
27 juni 2016

Samenvatting

De jeugdteams in Dordrecht hebben regelmatig te maken met jeugdproblematiek die verband houdt met een vechtscheiding. Vechtscheidingen kunnen zeer schadelijk zijn voor het welzijn van kinderen. De vraag om gespecialiseerde hulp van een jeugdteam zou een indicatie kunnen zijn dat signalen van een vechtscheiding mogelijk onvoldoende worden opgevangen in een eerder stadium. Het doel van dit onderzoek is het vormen van een advies voor een preventieve aanpak van vechtscheidingen binnen de gemeente Dordrecht. In dit onderzoek is enerzijds in kaart gebracht hoe momenteel door de basisvoorzieningen en wijkteams (sociale teams en jeugdteams) gehandeld wordt op signalen van een vechtscheiding en wat knelpunten en successen zijn in deze aanpak, anderzijds wat volgens professionals een wenselijke preventieve aanpak is. Middels semi-gestructureerde interviews zijn 17 professionals geïnterviewd, die werkzaam zijn in basisvoorzieningen en wijkteams.

Uit de interviews bleek dat professionals uit basisvoorzieningen zelden waarnemen dat een gezin in een vechtscheiding is verwickeld. Echter wanneer zij scheidingsproblematiek signaleren, proberen zij het gezin zo snel mogelijk door te verwijzen naar een sociaal team of jeugdteam. Belangrijke knelpunten in de huidige aanpak zijn dat scheidingsproblemen moeilijk te herkennen zijn en dat één van de ouders relatief vaak hulp weigert. Veel ouders weten bovendien niet dat zij met scheidingsproblemen terecht kunnen bij een wijkteam. Op basis van de inzichten lijkt het investeren in kennisverspreiding omtrent vechtscheidingen aan ouders en professionals wenselijk. Ook wordt aanbevolen om professionals in de basisvoorzieningen meer te trainen op signalering en om wijkteamprofessionals meer kennis en vaardigheden bij te brengen in conflicthantering.

Trefwoorden: vechtscheiding, preventie, kinderen, basisvoorzieningen, wijkteams

Abstract

In Dordrecht youth care teams regularly face high-conflict divorces. High-conflict divorces are associated with negative outcomes on children's well-being. The demand for professional care could be an indication that signals of an escalating divorce are not detected in time. The aim of this study was to formulate an advice to prevent high-conflict divorces in Dordrecht. This study investigates the roles social services and local support teams (social teams and youth care teams) play in detecting and helping parents and children in high-conflict divorces, as well as the challenges and successes in this current approach. It also investigates which preventive strategies on high conflict divorces are desirable. In this study 17 professionals from social services and local support teams were interviewed using semi-structured interviews.

The interviews showed that professionals of social services rarely detect cases of high-conflict divorce. However, when professionals do, they try to refer parents and children to social teams and youth care teams as soon as possible. Major challenges in this current approach are that divorce conflicts are difficult to recognize, and that quite often one parent refuses help. Moreover, many parents do not realize they have the possibility to receive help from local support teams in case of divorce conflicts. Based on this study, it is recommended to invest in knowledge dissemination about high-conflict divorces to parents and professionals. Next it is recommended to train professionals from social services on detection, while professionals from local support teams should be taught in knowledge and skills in conflict management.

Key words: high-conflict divorce, prevention, children, social services, local support teams

Jaarlijks vinden er in Nederland circa 35.000 scheidingen plaats (CBS, 2016). Dit betreft zowel ontbindingen van huwelijken als geregistreerde partnerschappen. Scheidingen lijken vaker dan voorheen te escaleren in een (juridische) strijd tussen ouders. Volgens het laatste grootschalige onderzoek uit 2013 is het aantal scheidingen dat gepaard gaat met ernstige (juridische) conflicten en/of fysieke en psychische mishandeling, opgelopen van 10 naar 20 procent van het totale aantal echtscheidingen ten opzichte van vier jaar daarvoor (Van der Valk & Spruijt, 2013). Het betreft de zogenaamde vechtscheidingen, waar ieder jaar ongeveer 3.500 kinderen de dupe van zijn (Kinderombudsman, 2014). Vechtscheidingen betekenen materiële en immateriële kosten voor ouders, kinderen en de maatschappij. Ouders zijn in de strijd vaak niet meer in staat het belang van het kind voorop te stellen (Geurts, Chênevert, & Anthonijsz, 2009).

Vanwege de ernst en omvang van het aantal vechtscheidingen, is vechtscheiding een onderwerp dat de afgelopen jaren steeds meer aandacht krijgt. In oktober 2015 riep een groep van deskundigen en maatschappelijke organisaties in een brandbrief aan gemeenten op om meer werk te maken van preventie op het gebied van (v)echtscheiding (Haverkort, Kooistra-Popelier, Spruijt, & Van der Linde, 2015). Belangrijk voor een preventief aanbod is dat het kind centraal staat. Onderzoek wijst namelijk uit dat kinderen van gescheiden ouders zowel op korte als lange termijn gemiddeld tweemaal zo veel problemen hebben als kinderen uit intacte gezinnen, waaronder sociale, emotionele en schoolgerelateerde problemen (Størksen, Røysamb, Moum, & Tambs, 2005). Ook de Kinderombudsman maakt zich hard voor de positie van het kind in vechtscheidingssituaties. In het adviesrapport 'Vechtende ouders, het kind in de knel' uit 2014 staan aanbevelingen geformuleerd voor een aanpak van de gehele 'scheidingsketen', waarbij taken zijn weggelegd voor de Rijksoverheid, gemeenten, rechters, advocaten en mediators, aanbieders van jeugd- en opvoedhulp, scholen en de wetenschap. Sleutelbegrippen in dit rapport zijn vroeger signaleren, vroeger ingrijpen en de regie op één plek; dit alles om te voorkomen dat het kind de dupe wordt van de strijd tussen de ouders (Kinderombudsman, 2014). Vanuit meerdere bepalingen uit het Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind (IVRK) dienen alle partijen in de scheidingsketen zich ook hard te maken voor de rechten en positie van kinderen. Zo stelt artikel 3 dat "bij alle maatregelen die het kind betreffen, het belang van het kind voorop dient te staan" (Art 3 IVRK).

Zodoende ontstaat in steeds meer gemeenten behoefte aan preventieve maatregelen om te voorkomen dat scheidingsituaties escaleren en het kind hiervan de dupe wordt. Ook binnen de gemeente Dordrecht ziet men urgentie om te investeren in een aanpak van complexe scheidingsituaties. De jeugdteams in Dordrecht geven aan regelmatig te maken te

hebben met individuele problematiek bij jeugdigen, waarbij op de achtergrond sprake blijkt te zijn van een vechtscheiding. De jeugdige ondervindt in dat geval al (ernstig) nadeel van de vechtscheiding die gaande is in het gezin. De vraag om gespecialiseerde hulp van een jeugdteam zou een indicatie kunnen zijn dat de netwerken rondom de gezinnen in vechtscheiding onvoldoende toegerust zijn om deze gezinnen in een eerder stadium te begeleiden, voordat de problemen rondom scheiding escaleren. Binnen de gemeenteraad van Dordrecht is behoefte aan het in kaart brengen van wat er op dit moment gedaan wordt op het gebied van de preventie van vechtscheidingen en wat daarin mogelijk versterkt kan worden. Met ingang van het nieuwe jeugdstelsel op 1 januari 2015 draagt de gemeente zelf verantwoordelijkheid voor een samenhangend en dekkend aanbod van algemene, preventieve en curatieve vormen van ondersteuning, zorg en hulp (Jeugdwet, 2014). Met name het stuk preventie verdient aandacht, omdat dit passend is binnen de algemene tendens naar meer preventief werken waar de gemeente naar streeft (Beleidsplan jeugdhulp gemeente Dordrecht, 2014). Het doel van dit onderzoek is het vormen van een advies voor een preventieve aanpak van vechtscheidingen binnen gemeente Dordrecht, om uiteindelijk het aantal vechtscheidingen en de negatieve gevolgen hiervan voor kinderen te beperken.

De vraagstelling van dit onderzoek luidt: *Wat is een effectieve en doelmatige aanpak om het aantal vechtscheidingen binnen gemeente Dordrecht te beperken?* De volgende deelvragen zullen bijdragen aan het vormen van een advies voor gemeente Dordrecht:

1. Hoe wordt er door de netwerken rondom een gezin momenteel gehandeld op signalen van (ernstige) scheidingsproblematiek?
2. Wat zijn knelpunten en successen in de huidige aanpak?
3. Welke kansen zien informanten voor een preventieve aanpak van vechtscheidingen?

Theoretisch kader

In deze sectie zal allereerst worden ingegaan op kenmerken van vechtscheidingen en het ontstaan hiervan. Voorts worden de gevolgen van een vechtscheiding voor de gezinsleden beschreven, waarbij de nadruk ligt op het kind. Tot slot wordt ingegaan op de rollen die de netwerken rondom een gezin (basisvoorzieningen en wijkteams) kunnen spelen in het voorkomen van vechtscheidingen en worden verschillende vormen van preventie beschreven.

Kenmerken van een vechtscheiding

Een vechtscheiding wordt doorgaans omschreven als een scheiding die gepaard gaat met veel spanningen en (juridische) conflicten waarbij ouders het belang van de andere ouder en/of de kinderen uit het oog verliezen (Anthonijsz, 2015; Kinderombudsman, 2014). In de

Engelstalige literatuur wordt in dit geval gesproken over *high-conflict divorce*, een scheiding gekenmerkt door een hoge mate van boosheid, vijandigheid en wantrouwen onder de partners, verbale en/of fysieke agressie, geschillen omtrent het gezag en aanhoudende moeilijkheden in de samenwerking en communicatie over de zorg van de kinderen (Johnston & Roseby, 1997). Vechtscheidingen omvatten vaak diverse aspecten van emotionele en fysieke kindermishandeling, emotionele verwaarlozing en het getuige zijn van conflicten en geweld tussen de ouders (Ayoub, Deutsch, & Maraganore, 1999). Partnergeweld komt niet zelden voor: uit Amerikaans onderzoek blijkt dat in minstens de helft van het aantal vechtscheidingen er sprake is van emotioneel, psychologisch of fysiek geweld onder de partners (Jaffe, Crooks, & Poisson, 2003).

Het ontstaan en verloop van een vechtscheiding

Een scheiding begint in de eerste plaats bij het selecteren van een partner en het aangaan van een relatie. Partners krijgen op een zeker punt te maken met verwachtingen die niet waargemaakt worden gedurende het getrouwde leven of samenzijn, wat leidt tot teleurstellingen (Cohen & Levite, 2012). Hoe partners omgaan met deze teleurstellingen bepaalt het verdere verloop van de relatie. Een aantal type interactiepatronen kunnen ertoe leiden dat de relatie tussen partners ontwricht raakt. Deze type interacties zijn kritiek, minachting, een defensieve houding en tegenwerking (Gottman & Levenson, 1992). Partners kunnen hierop besluiten uit elkaar te gaan. Scheiden is echter vaker een eenzijdig besluit (75-80% van de scheidingen), dan een gezamenlijke beslissing (Sweeper & Halford, 2006). Scheidende individuen kunnen een heel scala aan emoties ervaren, zoals gevoelens van pijn, boosheid, schuld, wraak, schaamte en afwijzing, als ook opluchting en hoop (Wallerstein, Lewis, & Blakeslee, 2000). Een effectieve scheiding vraagt om het kunnen omgaan met deze gemengde emoties en alle veranderingen en verliezen die gepaard gaan met scheiding (Levite & Cohen, 2012). Dit lukt niet iedereen. Er kunnen verschillende aanleidingen zijn waardoor scheidingssituaties escaleren tot een vechtscheiding (Spillane-Grieco, 2000). De scheiding kan onverwachts zijn voor een van de partners of er is sprake van overspel waarbij de ene partner een groot gevoel van verraad ervaart. Ook de gerechtelijke procedure kan veel woede en wrijving teweegbrengen waarbij de situatie escaleert (Spillane-Grieco, 2000). Deze gevoelens van woede, wrok, verlies en verraad kunnen conflicten aanwakkeren over de details van de scheidingsregeling en – bij scheidende partners met kinderen – het gezag en de verzorging van de kinderen (Kelly & Emery, 2003). Omdat het kind de primaire verbindingsfactor blijft tussen ouders, gaan de conflicten tussen ouders vaak over kindgerelateerde kwesties. Conflicten duren bij een vechtscheiding vaak nog lange tijd voort na scheiding

(Levite & Cohen, 2012). De strijd kan als verdedigingsmiddel gaan dienen en als substituuat voor het omgaan met de complexiteit aan emoties (Johnston & Roseby, 1997). Partners raken vaak betrokken in zwartwit-denken, zoals goed en fout, alles of niets (Neff & Cooper, 2004). Ouders kunnen zo ver opgaan in de strijd dat ze de belangen van het kind uit het oog verliezen. Zij zijn zich in deze strijd vaak niet bewust van de mogelijke gevolgen van hun gedrag op de kinderen. Bovendien maakt de stress die bij de strijd gepaard gaat ouders minder effectief in de omgang met hun kinderen. Zo tonen vechtscheidende ouders minder affectie naar hun kinderen en hanteren zij hardere disciplineringsstechnieken (Kelly & Emery, 2003).

Gevolgen van een vechtscheiding

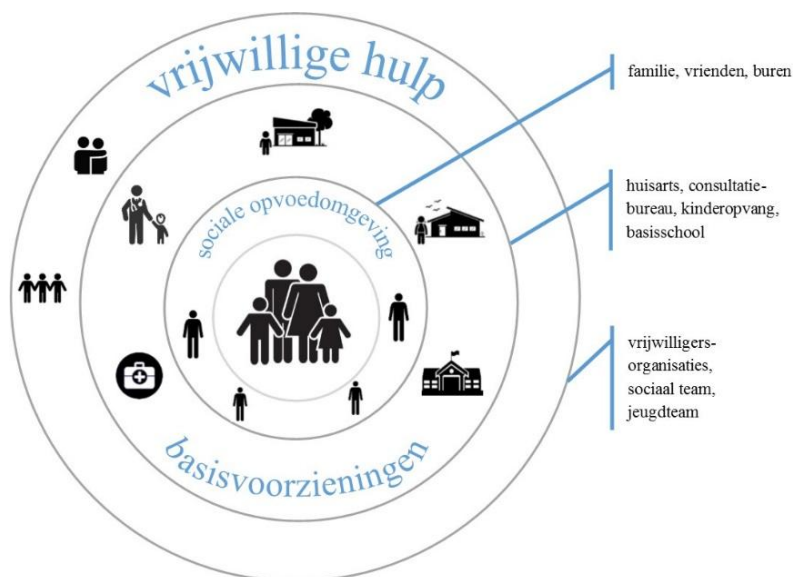
Conflicten voorafgaand en na scheiding worden geassocieerd met negatieve implicaties voor het individuele welzijn van beide partners. Zo is er een verhoogd risico op depressie, eetstoornissen, alcoholmisbruik en een zwakkere fysieke gezondheid (Choi & Marks, 2008; Fincham & Beach, 1999). Een vechtscheiding lijkt bovendien zeer nadelig voor het kind. Er is consistent bewijs dat de aanwezigheid van conflicten voorafgaand en na scheiding sterker geassocieerd wordt met problemen bij het kind dan de gebeurtenis van de scheiding zelf (Shaw & Emery, 1987; Stewart, Copeland, Chester, Malley, & Barenbaum, 1997). Kinderen in een vechtscheidingssituatie vertonen zowel op korte als lange termijn meer internaliserende problemen zoals angst en depressie, relationele problemen, antisociaal gedrag en lagere schoolprestaties (Ayoub et al., 1999; Bradford, Vaughn, & Barber, 2008; Cui & Fincham, 2010; Harold, Aitken, & Shelton, 2007). Chronische conflicten tussen ouders kunnen desastreus zijn voor de relatie tussen kinderen en een of beide ouders, met name wanneer de ruzies tussen ouders plaatsvinden in het bijzijn van de kinderen en gepaard gaan met psychologisch of fysiek geweld (Spruijt & Kormos, 2014). Zo hangen chronische conflicten sterk samen met ernstige loyaliteitsconflicten bij kinderen, vervreemding van ouders en ouderafwijzing (Sarrazin & Cyr, 2007; Spruijt & Kormos, 2014). Ook kunnen ouderlijke conflicten dikwijls leiden tot het verschijnsel 'parentificatie': de neiging van ouders om bij hun kind emotionele steun te zoeken ten tijden van stress en conflicten (Spruijt & Kormos, 2014). Dit heeft aantoonbare negatieve effecten voor het psychologische functioneren van het kind (Cummings & Davies, 2002).

Rollen van verschillende actoren in de preventie van vechtscheidingen

De meeste stellen die in een vechtscheiding verkeren zoeken niet vrijwillig hulp, maar worden vaak door rechters en advocaten verwezen naar (juridische) hulpverlening als laatste remedie om de strijd te stoppen (Scharff, 2004). Echter, wanneer de scheiding eenmaal is geëscaleerd tot een vechtscheiding en ex-partners niet meer adequaat met elkaar kunnen

communiceren, hebben interventies als scheidingseducatie en mediation vaak al geen effect meer (Beck & Sales, 2000; Mitcham-Smith & Henry, 2007). Investeren in preventie kan mogelijk voorkomen dat scheidingsituaties escaleren. Preventie vraagt niet alleen inzet van de (jeugd)hulpverlening en juridische hulpverlening, maar ook van de netwerken rondom gezinnen. Rondom gezinnen bevinden zich zowel de sociale opvoedomgeving als de basisvoorzieningen (Beleidsplan jeugdhulp gemeente Dordrecht, 2014). De sociale opvoedomgeving beslaat familieleden, vrienden en buurtbewoners, terwijl de basisvoorzieningen de huisarts, het consultatiebureau, de kinderopvang en de basisschool betreffen. Gezinnen hebben als vanzelfsprekend met één of meerdere basisvoorzieningen te maken. Rondom de basisvoorzieningen bevindt zich nog een schil van hulp en ondersteuning wanneer een gezin daar een beroep op doet. Dit gaat om vrijwillige hulp en betreft vrijwilligersorganisaties, de sociale teams en de jeugdteams. In de sociale teams werken medewerkers van verschillende organisaties samen. Inwoners van alle leeftijden kunnen op eigen initiatief bij hen terecht met uiteenlopende vragen. Professionals van de sociale teams bieden zelf kortdurende hulp en kunnen vanuit hun moederorganisaties eenvoudig hulp binnenhalen voor een cliënt, zoals bijvoorbeeld thuisbegeleiding of schuldhulpverlening. Het sociale team vormt tevens de toegang tot het jeugdteam. Professionals uit de jeugdteams richten zich op specifieke (complexere) hulpvragen met betrekking tot jeugdigen. In tegenstelling tot het sociale team, hebben inwoners in theorie niet rechtstreeks toegang tot het jeugdteam. De wijkteams (sociale teams en jeugdteams) werken gebiedsgericht en daarom is in iedere wijk in Dordrecht een sociaal team en een jeugdteam te vinden. De positionering van al deze actoren in de netwerken rondom een gezin zijn schematisch weergegeven in figuur 1.

Figuur 1. Positionering van verschillende actoren rondom een gezin.

Hoewel over de rol van de sociale opvoedingsomgeving en de basisvoorzieningen met betrekking tot vechtscheidingen weinig is geschreven, wordt het benutten van de eigen kracht (van het netwerk) van een gezin wel benadrukt binnen het nieuwe jeugdstelsel (Jeugdwet, 2014).

Wanneer het aankomt op de preventie van vechtscheidingen, kan gebruik gemaakt worden van de drie niveaus van preventie (Caplan, 1964). De eerste vorm betreft primaire preventie, hetgeen gericht is op interveniëren voordat scheidingsproblemen zich voordoen. Bij secundaire preventie gaat het om het signaleren van (ernstige) scheidingsproblemen en het begeleiden van ouders en kind bij scheiding, om te voorkomen dat problemen zich verder ontwikkelen. Tot slot heeft tertiaire preventie als doel het reduceren van problemen indien al sprake is van ernstige scheidingsproblematiek en het voorkomen van verergering. Hieronder volgt een overzicht van bestaande preventiemogelijkheden op het gebied van (v)echtscheiding.

Primaire preventie. Voor het voorkomen van vechtscheidingen is allereerst bekendheid met het fenomeen noodzakelijk (Spruijt & Kormos, 2014). Bij primaire preventie gaat het daarom voornamelijk om verspreiding van kennis omtrent vechtscheidingen onder zowel de maatschappij als hulpverlenende instanties (Geurts et al., 2009). Dit betreft kennisverspreiding over de problemen die kinderen kunnen ondervinden bij ouderlijke scheiding, zeker als er sprake is van conflicten, zodat de netwerken rondom een gezin deze problemen ook kunnen herkennen. Bij de totstandkoming van de *Richtlijn Scheiding en problemen van jeugdigen* is daarnaast gebleken dat hulpverleners melden te weinig kennis te hebben over de gevolgen van een scheiding voor jeugdigen (Anthonijsz, Spruijt, & Zwikker, 2015). Voor ouders en professionals uit de basisvoorzieningen kunnen cursussen en trainingen aangeboden worden over kinderen en (v)echtscheiding. In sommige Nederlandse gemeenten, waaronder Eindhoven, wordt dit al georganiseerd vanuit bijvoorbeeld het Centrum voor Jeugd en Gezin (Broeders & Wolswinkel, 2010). Tevens kan binnen primaire preventie gedacht worden aan relatie- en ouderschapsvoorlichting, hetgeen problemen in gezinnen kan voorkomen (Spruijt, 2015). Uit onderzoek komt namelijk naar voren dat ouders zich na de komst van hun kind in het algemeen minder gelukkig voelen en minder tevreden zijn over de relatie met hun partner (Pouwels, 2011). Op laagdrempelig niveau kan deze voorlichting gegeven worden op plaatsen waar (toekomstige) ouders als vanzelfsprekend komen, zoals bij de zwangerschapsgymnastiek, tijdens de kraamperiode en op consultatiebureaus (Anthonijsz, Dries, Berg-le Clercq, & Chênevert, 2010).

Secundaire preventie. Secundaire preventie maatregelen zijn gericht op gezinnen die al in scheiding liggen. Het gaat bij secundaire preventie om het signaleren en vervolgens

aanbieden van scheidingsvoorlichting en counselingsgesprekken aan scheidende ouders en laagdrempelige groepsprogramma's voor kinderen. Het doel van deze maatregelen is voorkomen dat problemen bij het scheidingsproces zich verder ontwikkelen en het kind in de knel raakt.

De meeste scheidende en gescheiden stellen ervaren onenigheid, spanning en vijandigheid. Voor signalering van (ernstige) scheidingsproblemen is het echter belangrijk om onderscheid te kunnen maken tussen "gebruikelijke" conflictueuze interacties en signalen die wijzen op mogelijke escalatie, verstoringen in het ouderschap en risico's voor kinderen (Whiteside, 1998). Wanneer ouders bijvoorbeeld zeer negatief spreken over de andere ouder of hun wantrouwen over diegene expliciet uitspreken, zijn dit signalen die wijzen op moeilijkheden bij scheiding (Dalton, Carbon, & Olesen, 2003). Als een ouderschapsplan niet tot stand komt, is dit een signaal voor de rechter dat er sprake is van een vechtscheiding (Kinderombudsman, 2014). Bovendien kunnen kinderen opvallende gedragsveranderingen vertonen die er mogelijk op wijzen dat het kind lijdt onder een moeizame scheiding (Van der Maarel, 2013). Voorbeelden zijn dalende schoolresultaten, "acting-out" gedrag zoals agressie, vernielzucht of oppositioneel gedrag naar anderen, internaliserende problemen zoals depressie, zelfverwijt en een laag gevoel van eigenwaarde en somatische klachten als hoofdpijn, bedplassen en slaapproblemen (Dalton et al., 2003). Ook het openlijk afwijzen of zelfs haten van een ouder zonder dat daar feitelijk een aanleiding toe is, kan een signaal zijn (Spruijt & Kormos, 2014). Jongere kinderen vertonen eerder somatische klachten en stress, terwijl oudere kinderen meer specifieke externaliserende of internaliserende problemen vertonen (Dalton et al., 2003). Voornamelijk de sociale opvoedingsomgeving en basisvoorzieningen zouden dergelijke problemen kunnen waarnemen en signaleren. Een knelpunt bij het signaleren en handelen bij scheidingsproblematiek is echter dat bijvoorbeeld de school scheidingsproblematiek niet altijd herkent of te laat herkent, of dat zij kinderen onterecht een ander label opplakken. Ook eerstelijns hulpverleners zoals huisartsen en maatschappelijk werkers verschillen sterk in de mate waarin zij signalen herkennen en er oog is voor de positie van kinderen (Kinderombudsman, 2014).

Na signalering kan ondersteuning aan ouders en kind geboden worden. Voor ouders die hulp nodig hebben bij het regelen van zaken met betrekking tot de kinderen, kan scheidingsvoorlichting een optie zijn. Scheidingsvoorlichting kan ouders helpen met het begrijpen van het scheidingsproces en de impact hiervan op de kinderen (Brandon, 2006). Uit onderzoek is gebleken dat scheidingsvoorlichting van slechts vier uur de communicatie tussen ouders rond en na scheiding al kan verbeteren en de blootstelling aan conflicten voor kinderen

kan verminderen (Brandon, 2006). Wanneer partners nog de wil hebben om er gezamenlijk uit te komen, is ouderschapsbemiddeling een mogelijkheid (Spruijt & Kormos, 2014). Dit kan helpen bij de totstandkoming van het ouderschapsplan. Voorbeelden van interventies zijn 'Ouderschap blijft', 'Ouderschap na scheiding' en 'BOR Humanitas' (Begeleide Omgangsregeling). Er is echter er nog geen wetenschappelijke onderzoek uitgevoerd naar de effectiviteit van deze interventies. Tevens kan vanuit de juridische hulpverlening mediation ingezet worden. Mediation houdt in dat ouders afspraken maken met behulp van een neutrale partij. Indien ouders nog bereid zijn compromissen te sluiten, kan mediation helpen. Wanneer ouders hiertoe niet bereid zijn en al in hevige conflicten zijn verwickeld, blijkt mediation daarentegen contraproductief te werken (Morris & Halford, 2014). Negatieve emoties zoals verdriet en woede zorgen tijdens mediatiesessies vaak enkel voor meer conflicten over allerlei randzaken (zoals in welke volgorde onderwerpen besproken moeten worden), waardoor inhoudelijke zaken nauwelijks aan bod komen (Bickerdike & Littlefield, 2000).

Om te voorkomen dat het kind ernstige problemen ontwikkelt na scheiding, kunnen er groepsprogramma's voor scheidingskinderen aangeboden worden. 'Kinderen in Echtscheiding Situatie' (KIES) en 'Dappere Dino's' zijn voorbeelden van programma's voor kinderen vanaf zes jaar. In deze trainingen leren kinderen door middel van spel en gesprekken de scheiding beter begrijpen en leren zij om te gaan met hun gevoelens. Vanuit kleinschalige Nederlandse onderzoeken komt naar voren dat deze programma's effectief lijken te zijn (Spruijt & Kormos, 2014).

Tertiaire preventie. Tertiaire preventie richt zich op gezinnen die in een vechtscheiding verwickeld zijn (Spruijt, 2015). Deze situaties vragen om samenwerking tussen professionals om conflicten te reduceren, veiligheid te waarborgen en een aanbod van adequate hulp om schade bij kinderen te beperken (Cohen & Levite, 2012). Bij interventies moet de focus gericht zijn op het kind en het weer verantwoordelijk maken van ouders in hun rol als opvoeders.

Een voorbeeld van een tertiaire preventiemaatregel betreft het groepsprogramma 'Kinderen uit de Knel' (Van Lawick & Visser, 2014), een interventie die specifiek ontwikkeld is voor gezinnen in vechtscheidingssituaties. Het doel van deze interventie is ouders in een conflictueuze scheiding te helpen hun kinderen opnieuw centraal te stellen, zodat zij een veiliger opvoedingsklimaat kunnen creëren. Ouders komen in acht sessies samen en parallel daaraan loopt een kindergroep. Het programma is theoretisch goed onderbouwd en de effectiviteit van het programma wordt momenteel onderzocht (Van Lawick & Visser, 2014). Daarnaast is specifiek voor jeugdbeschermers de methodiek 'Complexe Scheidingen'

ontwikkeld. Deze methodiek is gericht op ouders van kinderen die als gevolg van een vechtscheiding onder toezicht zijn gesteld. Het biedt informatie en handvatten voor begeleiding om de-escalatie van strijd te bewerkstelligen (Jeugdzorg Nederland, 2014). Voorts kan omgangsbegeleiding in een omgangshuis geboden worden om schade bij kinderen te beperken (Kinderombudsman, 2014). Omgangshuizen bieden kinderen, onder begeleiding en toezicht van professionals, een veilige en neutrale plek voor omgang met (een van de) ouders. Omgangsbegeleiding kan zowel in het vrijwillige als het gedwongen kader plaatsvinden. Het doel is het vergroten van opvoedvaardigheden bij de ouder(s) en het vergroten van vertrouwen tussen ouders onderling, zodat de omgang na verloop van tijd weer zelfstandig kan worden opgepakt (Kinderombudsman, 2014).

In het huidige onderzoek ligt de nadruk op primaire en secundaire preventie, omdat de gemeente Dordrecht wil voorkomen dat scheidingssituaties *escaleren* waarbij kinderen in de knel raken. Voor verbeterpunten van de preventieve aanpak van vechtscheidingen is het wel mogelijk dat informanten adviezen benoemen die te scharen zijn onder tertiaire preventie.

Methode

Type onderzoek

Voor het huidige onderzoek zijn personen geïnterviewd die in hun werk te maken hebben met (v)echtscheidende ouders en hun kinderen. Het betrof een ontwerp onderzoek van kwalitatieve aard, namelijk een analyse van de huidige aanpak van vechtscheidingen en een advies voor het verbeteren van deze aanpak.

Informanten

Er zijn in totaal 17 personen geïnterviewd die in hun werk te maken (kunnen) hebben met (v)echtscheidende ouders en hun kinderen. De verschillende personen bevinden zich allemaal in de netwerken rondom gezinnen en hebben als vanzelfsprekend met gezinnen te maken (de basisvoorzieningen) of komen met gezinnen in aanraking doordat er een beroep op hen wordt gedaan (vrijwillige hulpverleningsorganisaties). Er vonden negen individuele interviews plaats en vier duo-interviews. Allereerst zijn acht professionals geïnterviewd die werkzaam zijn in de basisvoorzieningen. Het betrof drie professionals uit het basisonderwijs, één professional uit het voortgezet onderwijs, twee professionals van de kinderopvang, één jeugdverpleegkundige van een consultatiebureau en één huisarts. Om vanuit het perspectief van hulpverleners naar scheidingsproblematiek te kijken, zijn daarnaast acht professionals van verschillende type hulpverleningsinstanties geïnterviewd. Zo zijn twee professionals uit de sociale teams geïnterviewd en drie professionals uit de jeugdteams. Ook zijn drie personen

geïnterviewd die werkzaam zijn bij een vrijwilligersorganisatie die praktische hulp en ondersteuning biedt. Tot slot is één mediator geïnterviewd die nauw samenwerkt met de sociale teams.

Onder de totale groep informanten waren zeven mannen en tien vrouwen. De leeftijd van de informanten varieerde van 28 tot 67 jaar met een gemiddelde leeftijd van 47 jaar. In tabel 1 zijn de belangrijkste achtergrondgegevens van de informanten weergegeven.

Functie informant	Type voorziening	Geslacht	Leeftijd
Leerkracht BO	School	Man	64
Intern begeleider SBO (cluster 4)	School	Vrouw	37
Schoolmaatschappelijk werker SBO (cluster 3)	School	Vrouw	58
Schoolmaatschappelijk werker VO	School	Man	35
Directeur kinderopvang	Kinderopvang	Man	42
Locatiemanager kinderopvang	Kinderopvang	Vrouw	58
Jeugdverpleegkundige consultatiebureau	Consultatiebureau	Vrouw	45
Huisarts	Huisartsenpraktijk	Man	39
Professional sociaal team A*	Sociaal team	Vrouw	29
Professional sociaal team B*	Sociaal team	Vrouw	35
Jeugdprofessional jeugdteam C*	Jeugdteam	Man	46
Jeugdprofessional jeugdteam C*	Jeugdteam	Vrouw	50
Jeugdprofessional jeugdteam D*	Jeugdteam	Vrouw	28
Voorzitter vrijwilligersorganisatie	Informele zorg	Man	67
Coördinator vrijwilligersorganisatie programma X	Informele zorg	Vrouw	59
Vrijwilliger vrijwilligersorganisatie programma X	Informele zorg	Vrouw	63
Mediator	Juridische ondersteuning	Man	44

Tabel 1. Overzicht van de belangrijkste achtergrondgegevens van de informanten

* De letters geven aan dat het om professionals van verschillende teams gaat.

De contactgegevens van informanten zijn verkregen via diverse beleidsmedewerkers die werkzaam zijn bij de afdeling Maatschappelijke Ontwikkeling van gemeente Dordrecht. Vervolgens zijn de informanten via de mail en telefonisch benaderd. Niet alle instanties die benaderd zijn hebben gereageerd. Ook heeft een tweetal scholen aangegeven geen behoefte te voelen voor een gesprek omdat zij vrijwel nooit met een vechtscheiding te maken hebben gehad. Vijf informanten zijn via de sneeuwbal methode benaderd. Van de 23 personen die benaderd zijn, zijn 17 personen daadwerkelijk geïnterviewd.

Dataverzameling

Er is gebruik gemaakt van semi-gestructureerde interviews. Voorafgaand aan de dataverzameling is een topiclijst opgesteld die als leidraad diende voor de interviews. De

topics zijn opgesteld aan de hand van de deelvragen: bekendheid, waarnemen en signaleren, geboden hulp en ideeën over preventie. De topiclijst is opgenomen in Bijlage 2. Bij aanvang van ieder interview werd kort ingegaan op het doel van het onderzoek, de anonimiteit van de informant en de opbouw van het interview. Om het interview vervolgens in te leiden werd de vraag gesteld waar de informant aan dacht bij het woord 'vechtscheiding'. Zodoende werd inzicht verkregen in de kennis van de informant over vechtscheidingen. Voorts werd ingegaan op de huidige situatie in de aanpak van vechtscheidingen. Voor het in kaart brengen van de huidige aanpak werd zowel gevraagd naar het waarnemen en signaleren als naar de aangeboden hulp. Ook werd hierbij ingegaan op de reacties (knelpunten en successen) van de desbetreffende informant op de huidige aanpak. Er werd bijvoorbeeld gevraagd waaraan scheidingsproblemen te herkennen zijn en welke moeilijkheden worden ervaren bij het bieden van hulp. Tot slot is gevraagd naar suggesties voor verbetering van de aanpak. De startvraag die hiervoor werd gesteld was: 'Hoe kunnen vechtscheidingen volgens u voorkomen worden?'. Hierop werd vervolgens bijvoorbeeld gevraagd welke rol de informant zag weggelegd voor de gemeente en voor hem- of haarzelf als vertegenwoordiger van de instelling waarin de informant werkzaam was. De interviews duurden gemiddeld 49 minuten en zijn afgenomen op de werkplek van de informant.

Door te werken met semi-gestructureerde interviews is de interne validiteit van het onderzoek verhoogd. Respondenten kregen op deze manier de vrijheid om hun eigen visie te formuleren en werden niet gestuurd door vaste antwoordcategorieën. Tevens is, om de interne validiteit van het onderzoek te waarborgen, aan de informanten expliciet gevraagd wat zij onder de termen 'vechtscheiding' en 'preventie' verstonen. Dit was van belang, omdat uit voorgaande gesprekken met collega-beleidsmedewerkers naar voren kwam dat bij deze termen verschillende definities gehanteerd worden. De betrouwbaarheid van het onderzoek is vergroot door het gebruik van topiclijsten, zodat in ieder interview dezelfde onderwerpen aan bod kwamen. Het geven van sociaal wenselijke antwoorden werd zo veel mogelijk beperkt door bij ieder interview de anonimiteit van de informanten te benadrukken.

Data analyse

Alle interviews zijn na toestemming van de informant opgenomen met een voicerecorder en getranscribeerd. Vervolgens zijn de interviews gecodeerd, wat inhoudt dat woorden en/of passages uit de interviews geïdentificeerd en voorzien worden van een label dat een bepaald thema of concept aanduidt. Aan de hand van de labels zijn overeenkomende en van elkaar verschillende uitspraken in kaart gebracht (Boeije, 2009). Er is gebruik gemaakt van het kwalitatieve analyseprogramma Nvivo om de data te structureren.

Resultaten

In de resultatensectie worden de bevindingen uit de 17 interviews besproken. Allereerst wordt de visie van de informanten op de huidige aanpak van vechtscheidingen besproken (deelvraag 1), gevolgd door knelpunten en successen die deze huidige aanpak volgens hen kenmerkt (deelvraag 2). Tot slot wordt besproken welke kansen informanten zien voor een preventieve aanpak van vechtscheidingen (deelvraag 3).

Bekendheid met vechtscheidingen

Informanten hanteerden min of meer dezelfde definitie van een vechtscheiding. Zij omschreven een vechtscheiding doorgaans als een scheiding waarbij het kind klem komt te zitten tussen de ouders. Ouders voeren strijd, laten zich leiden door emoties en zijn niet in staat de belangen van het kind voorop te stellen. *"Een vechtscheiding kenmerkt zich vooral door de persoonlijke strijd die er gaande is, niet zo zeer vanuit de ouderrol, maar meer vanuit ex-partners. Het gaat over dingen, zaken die op zich in het ouderschap helemaal niet relevant zijn. Bijvoorbeeld dat de één is vreemdgegaan."* (Jeugdprofessional van jeugdteam wijk C). Een kenmerk dat met name door de wijkteams (sociale teams en jeugdteams) werd genoemd is dat de vechtscheidingen die zij tegenkomen vaak scheidingen zijn die al jaren voortduren, waarvan vechtscheiding het laatste stadium is. Alle informanten gaven aan in hun werk een enkele keer tot meerdere malen te maken hebben gehad met een vechtscheiding. Met name professionals uit de basisvoorzieningen gaven aan een vechtscheiding sporadisch tegen te komen.

De huidige aanpak van vechtscheidingen

Waarnemen en signaleren. Een belangrijke taak die professionals van de basisvoorzieningen voor zichzelf zien weggelegd, betreft het waarnemen en signaleren van (scheidings)problemen bij het kind en/of de ouders. De wijkteams gaven daarentegen aan grotendeels afhankelijk te zijn van meldingen van andere instanties om scheidingsproblemen waar te nemen, zoals scholen, de huisarts, Veilig Thuis of de rechtbank. Uit de interviews kwam naar voren dat ouders ook zelf naar het sociaal team toestappen met een bepaalde hulpvraag, al dan niet met betrekking tot scheiden. Een vechtscheiding komt echter zelden aan het licht doordat een ouder of kind zelf meldt dat er een moeizame scheiding speelt in het gezin, zo bleek uit de interviews. Zowel wijkteamprofessionals als professionals uit de basisvoorzieningen gaven aan dat een ouder vaak vertelt over andere klachten of hulpvragen en dat pas na doorvragen duidelijk wordt dat er een scheiding speelt. De huisarts illustreerde dit als volgt: *"Het gebeurt vrijwel nooit dat mensen zeggen: we gaan scheiden en we hebben*

het daar moeilijk mee. Maar patiënten komen hier voor allerlei problemen, bijvoorbeeld slecht slapen of hoofdpijn of depressie. Wij vragen altijd naar meer, hoe gaat het thuis en met de kinderen. Wij maken zelf de koppeling of het met de scheiding te maken kan hebben.

Mensen komen daar niet zelf mee." Hoewel in principe het sociaal team de toegang vormt tot het jeugdteam, bleek in de praktijk dat ouders soms ook rechtstreeks contact opnemen met het jeugdteam. Ook in dat geval geldt dat een vechtscheiding meestal pas bij doorvragen aan het licht komt, zo bleek uit de interviews met de jeugdprofessionals.

Uit de interviews met onderwijsprofessionals en professionals van de kinderopvang kwam naar voren dat er doorgaans vier categorieën van signalen, ofwel aanleidingen zijn waarop een vechtscheiding wordt opgemerkt in het onderwijs en de kinderopvang. Een eerste aanleiding kan zijn dat personeel opmerkt dat een kind niet lekker in zijn vel zit, afwijkend gedrag vertoont of vertelt over zijn thuissituatie. Een andere aanleiding kan zijn dat één van de ouders bij de school/kinderopvang aangeeft dat het kind niet meegenomen mag worden door de andere ouder. Wanneer er goed contact is tussen de ouder(s) en de school/kinderopvang, komt het ook soms voor dat een ouder direct vertelt over de moeizame scheiding. Een laatste aanleiding kan zijn dat vanuit Veilig Thuis of het Blijf-van-mijn-lijfhuis een melding wordt gedaan aan de school/kinderopvang.

Geboden hulp. Een eerste stap die professionals uit de basisvoorzieningen zetten nadat zij hebben waargenomen dat er iets speelt in de thuissituatie, is het gesprek aangaan met het kind en/of de ouders. Vervolgstappen verschillen sterk, afhankelijk van de ernst van de situatie, in welk stadium de ouders zich bevinden (zijn ze nog in staat om met elkaar te praten of gaat bijvoorbeeld elk contact via een advocaat), of er al zorg of ondersteuning in het gezin is en welke behoeften ouders hebben. Hoewel de meeste professionals uit de basisvoorzieningen duidelijk aangaven zelf geen hulpverleners te zijn, proberen zij vaak wel de ouder(s) bewust te maken van de mogelijke invloed van hun gedrag op het kind. Alle acht geïnterviewde professionals uit de basisvoorzieningen gaven daarnaast expliciet aan dat zij zo veel mogelijk buiten de situatie en onpartijdig willen blijven. Wel gaven zij aan te zoeken naar hoe het kind en/of de ouders het beste ondersteund kunnen worden. Soms wordt in het onderwijs door de schoolmaatschappelijk werker zelf laagdrempelige hulp (voornamelijk gesprekken) geboden aan het kind. Echter in de meeste gevallen verwijst de professional de ouder(s) en het kind naar andere instanties. De geïnterviewde professionals gaven aan dat zij in het geval van scheidingsproblemen ouders meestal adviseren om naar een sociaal team te gaan. De verantwoordelijkheid ligt wel bij ouders zelf om zich daadwerkelijk bij het sociaal team aan te melden. Een drietal professionals van de basisvoorzieningen gaf aan in het geval

van scheidingsproblematiek zelf direct contact op te nemen met het jeugdteam. Wanneer professionals verwijzen gaat het dus of om het geven van advies richting ouders om bij een bepaalde instantie hulp te vragen, of om het zelf contact leggen met een instantie om het gezin aan te melden voor hulpverlening. Daarnaast gaven de geïnterviewde professionals van de basisvoorzieningen aan bij grote zorgen omtrent de veiligheid van het kind melding te doen bij of advies te vragen aan Veilig Thuis.

Zodoende is het toeleiden van gezinnen naar passende hulp een andere belangrijke taak die de basisvoorzieningen voor henzelf zien weggelegd nadat zij (scheidings)problemen hebben gesignaleerd. Dit geldt ook voor vrijwilligersorganisaties; zij stellen immers geen hulpverleners te zijn, maar "maatjes" van burgers. De geïnterviewde vrijwilliger vertelde dat zij momenteel ondersteuning biedt aan een moeder die in een vechtscheiding is verwickeld. De vrijwilliger vormt een luisterend oor en schouder voor moeder. In tegenstelling tot andere geïnterviewde professionals, gaf de vrijwilliger aan juist bewust partijdig te zijn. Dit is in lijn met het uitgangspunt van de vrijwilligersorganisatie: wanneer een ouder ondersteuning vraagt bij de opvoeding, wordt de vrijwilliger maatje van die ene ouder.

Uit de interviews met de wijkteamprofessionals bleek dat er verschillen zijn tussen de twee jeugdteams in de geboden hulp bij scheidingsproblematiek. De jeugdprofessionals van het jeugdteam uit wijk C vertelden dat zij als scheidingsdeskundigen nauwe samenwerkingsverbanden hebben met de rechtbank en TriviumLindenhof. Door deze samenwerking krijgen zij met name vechtscheidingszaken via de rechtbank toegewezen. Omdat zij expert zijn op scheidingsproblematiek, behandelen zij binnen het jeugdteam vrijwel alleen scheidingszaken. Deze jeugdprofessionals verlenen voornamelijk hulp aan ouders, dat wil zeggen zij voeren gesprekken met ouders om hen te motiveren mee te werken, uit de strijd te halen en de kinderen centraal te stellen. Tevens gaven zij aan regelmatig een soort bemiddelingsrol op zich te nemen en dwingend te zijn richting ouders, zodat de vechtscheidende ouders gaan beseffen welk effect hun gedrag heeft op de kinderen en stoppen met het voeren van strijd. De effecten van de geboden hulp zijn wisselend en bovendien onvoorspelbaar, zo vertelden de jeugdprofessionals van het jeugdteam uit wijk C. In de ene situatie zijn een aantal gesprekken voldoende om ouders uit de strijd te halen, in andere situaties ontbreekt bij ouders de wil om de strijd op te geven en duren trajecten maanden tot jaren, waarbij gespecialiseerde hulpverlening nodig is van andere instanties. Vaak kiezen de jeugdprofessionals er bewust voor om nog niet met de kinderen in gesprek te gaan. Indien de ouders toestemming hiervoor geven, kan het kind wel doorverwezen worden naar gespecialiseerde hulp bij TriviumLindenhof, waar bijvoorbeeld de training 'Kinderen uit de

Knel' aangeboden wordt. De jeugdprofessionals gaven aan ook ouders soms door te verwijzen naar deze instantie voor bemiddeling of begeleide omgang. De jeugdprofessional uit het jeugdteam van wijk D vertelde daarentegen dat zij de aandacht sterker richt op hulpverlening aan het kind. Zij biedt in veel gevallen zelf hulpverlening aan het kind in de thuissituatie, bijvoorbeeld door het kind te helpen de scheiding te verwerken. Soms adviseert zij aan ouders een groepstraining voor het kind, zoals de KIES-training of Dappere Dino's. De focus in haar aanpak ligt minder bij de ouders. Ze gaf aan ouders wel tips te geven over hoe zij uit de strijd moeten blijven, maar wanneer ouders deze tips niet oppakken houdt de hulp aan de ouders zelf op. In dat geval kan de jeugdprofessional zich nog hooguit richten op het kind. Dit lijkt echter in het geval van een vechtscheiding vaak tevergeefs te zijn. Zo vertelde de jeugdprofessional uit het jeugdteam van wijk D: *"Ik kan zicht krijgen op hoe het kind de situatie beleeft en kan ouders tips geven van ga zo en zo met hem of haar om. Maar als het ouders vervolgens niet lukt omdat ze nog zo in strijd met elkaar zitten, dan is het eigenlijk allemaal een beetje voor niets."* Indien het jeugdteam ouders niet in beweging krijgt, kan deze de casus nog wel inbrengen bij de beschermingstafel, welke vervolgens kijkt of er meer dwang uitgeoefend moet worden vanuit de preventieve jeugdbescherming.

Opvallend is dat de werkwijze van de jeugdprofessionals uit jeugdteam wijk C in grote lijnen overeen lijkt te komen met die van de professional uit sociaal team A. Deze professional vertelde veel huiselijk geweldzaken te behandelen waarbij regelmatig sprake is van een vechtscheiding. Soms behandelt zij deze zaken samen met de geïnterviewde mediator, in andere gevallen met een mannelijke collega uit het sociale team. Door als team van man-vrouw de gesprekken samen te voeren, kunnen de professionals spiegelen aan ouders hoe gezonde communicatie verloopt, zo vertelde de professional uit sociaal team A. Zij bieden ouders informatie over communicatie en psychoeducatie over conflicthantering en wat de effecten van strijd kunnen zijn op kinderen. De professional uit sociaal team B vertelde dat zij eveneens probeert ouders uit de strijd te halen en de kinderen centraal te stellen. Uit de interviews met de professionals van de sociale teams kwam naar voren dat wanneer de inzet van het sociale team onvoldoende blijkt te zijn en er intensievere hulp nodig is voor het kind, het sociaal team kan besluiten het kind aan te melden bij een jeugdteam. Daarnaast vertelden de wijkteamprofessionals soms een melding te doen of advies te vragen bij Veilig Thuis, indien een moeizame scheiding samengaat met huiselijk geweld. In bijlage 3 is de ketensamenwerking met betrekking tot vechtscheidingen op schematische wijze weergegeven.

Samengevat, lijkt het voor de hulp die geboden wordt weinig verschil te maken of een vechtscheidingszaak binnenkomt bij het jeugdteam of het sociaal team. Het doel blijft in

beiden gevallen ouders uit de strijd halen en de kinderen centraal stellen. Uiteindelijk lijkt de wil van ouders om de situatie positief om te buigen, én de expertise van de wijkteamprofessional bepalend voor de aanpak en de uitkomsten van het traject.

Knelpunten en successen in de huidige aanpak van vechtscheidingen

Knelpunten en successen bij signaleren. Informanten noemden verschillende knelpunten in het waarnemen en signaleren van scheidingsproblematiek. Een eerste knelpunt is dat scheiden vaak niet op zichzelf staat en daardoor niet altijd eenvoudig te signaleren is. Zo gaven informanten aan dat ouders bijvoorbeeld vertellen over hun financiële problemen en dan is het aan de professional om door te vragen naar de verdere omstandigheden. Voor met name scholen is een ander knelpunt dat zij ouders niet vaak zien, zo bleek uit de interviews met schoolprofessionals. Hierdoor zijn zij afhankelijk van de signalen die een kind afgeeft in zijn gedrag. Een hiermee samenhangend tweede knelpunt is dat er vrijwel geen specifieke signalen zijn waaruit te zien is dat een kind lijdt onder een moeizame scheiding. Soms trekt een kind zich terug, vertoont het agressief gedrag of dalen de schoolprestaties. Deze gedragingen kunnen echter veel verschillende oorzaken hebben. Een laatste knelpunt is dat kinderen en ouders niet altijd open en eerlijk zijn over de thuissituatie.

Naast deze knelpunten werden ook succesfactoren met betrekking tot het signaleren genoemd. Hoewel het niet altijd eenvoudig is om te achterhalen of afwijkend gedrag van een kind te maken heeft met een scheiding, geven de meeste professionals uit de basisvoorzieningen wel aan het gevoel te hebben voldoende toegerust te zijn om (scheidings)problemen te signaleren bij een kind. Zo worden pedagogisch medewerkers in de kinderopvang getraind in signaleren. Daarnaast gaven met name de professionals uit het speciaal basisonderwijs aan dat het personeel erg alert is op het oppikken van signalen; zij hebben immers op voorhand al een sterke focus op sociaal-emotionele aspecten vanwege de populatie kinderen op deze scholen. Zowel de huisarts als de jeugdverpleegkundige ervaren het als een voordeel dat zij mensen met enige regelmaat zien en vanuit het dossier altijd kunnen terugvragen naar hoe een situatie er op dat moment voor staat.

Knelpunten en successen bij de geboden hulp. Informanten noemden tevens een aantal knelpunten bij het bieden van en (door)verwijzen naar passende hulp aan gezinnen. Een van de grootste knelpunten voor zowel professionals uit de basisvoorzieningen als wijkteamprofessionals lijkt dat wanneer één van de ouders niet wil meewerken, er geen hulp ingezet kan worden en (wijkteam)professionals in feite niets kunnen doen. Het gaat immers om hulpverlening binnen het vrijwillige kader. De professional uit sociaal team B vertelde: *"Het grootste probleem is vaak als één van de partijen niet wil. Of wel komt, maar niet wil*

veranderen. We kunnen in die zin van alles uit de kast halen, maar de kern zit in 'wil iemand het anders doen?'. Wil diegene verder kijken dan alleen de ruzies die hij met zijn ex-partner heeft, wil hij kijken naar hoe het gaat met de kinderen?" Bovendien is onwil van een ouder zeer nadelig indien een (wijkteam)professional hulp in wil zetten voor het kind. Voor hulp is een handtekening van beide gezaghebbende ouders nodig. *"Als wij een kind bij het jeugdteam in willen brengen, is er vaak een belemmering dat beide ouders moeten tekenen. En bij een vechtscheiding is algemeen bekend dat, juist om de ander tegen te zitten, je geen hulp gaat accepteren voor je kind, want daar heb je nog macht over."* (Professional van sociaal team A).

Een ander genoemd knelpunt was dat hulp van een sociaal team of jeugdteam voor veel ouders een hoge drempel vormt. Informanten gaven aan dat sommige ouders de wijkteams nog steeds associëren met het vroegere bureau jeugdzorg, waarbij ouders de angst ervaren dat hun kind uit huis wordt geplaatst. Ook gaven informanten aan dat niet alle ouders weten welke hulp de wijkteams kunnen bieden in het geval van een vechtscheiding. Ouders zien een scheiding meer als een zaak voor advocaten en rechters. *"Ouders zien liever dingen op papier van een rechter dan dat een vrijwillige hulpverlener afspraken gaat zitten maken"*, zo vertelde een schoolmaatschappelijk werker. Een groot knelpunt hierbij is echter dat veel gezinnen de kosten van juridische hulpverlening (mediation) of rechtsbijstand niet kunnen betalen. De professional van sociaal team A vertelde regelmatig ouders voor zich te hebben die in de beginfase zitten van een vechtscheiding en waarbij mediation nog mogelijk is. Echter wanneer ouders mediation niet kunnen betalen, kan deze ouders in feite niets geboden worden. De mediator en een professional van sociaal team A vertelden dat een aantal jaar geleden het project 'Ex-ouders bestaan niet' werd aangeboden, hetgeen betaald werd vanuit subsidies. Op deze manier kon deze gezinnen wel mediation geboden worden om te voorkomen dat een echtscheiding zou ontaarden in een vechtscheiding. Dit project is bij de decentralisatie echter opgeheven.

Vijf professionals uit de basisvoorzieningen benoemden het beperkte wederkerige contact tussen hen en de wijkteams als een knelpunt bij het bieden van hulp aan gezinnen. Met name de jeugdverpleegkundige van het consultatiebureau uitte haar zorgen hierover. Zij moet vaak zelf contact opnemen met een team om erachter te komen of er in de tussentijd hulp is opgestart bij een gezin. Hierdoor komt het soms voor dat er langs elkaar heen wordt gewerkt. De jeugdverpleegkundige zag het beperkte contact tussen de consultatiebureaus en de wijkteams als onwenselijk. Hulpverlening zou naar haar mening sneller opgestart kunnen worden wanneer er nauwere samenwerking plaatsvindt tussen de wijkteams en de consultatiebureaus, omdat laatstgenoemde doorgaans veel informatie bezit over gezinnen.

De meeste geïnterviewde professionals benoemden tot slot dat het zeer lastig is om onpartijdig te blijven (niet meegaan in het verhaal van één van de ouders) en tegelijkertijd de belangen van het kind te blijven dienen. Dit lijkt niet alleen een lastige taak voor wijkteamprofessionals, maar ook voor professionals uit de basisvoorzieningen. Een schoolmaatschappelijk werkster vertelde: *“Het is vaak dat je heel helder moet zijn dat je er zit voor het belang van hun kind. En dat het niet betekent dat als je met de één contact heb dat je kiest voor diegene en je tegen de ander keert. En dat zijn natuurlijk dilemma's waar ook andere hulpverleners in dergelijke situaties mee zitten.”* Juist vanwege dit dilemma, zag deze schoolmaatschappelijk werkster het als een grote meerwaarde dat de school waarop zij werkzaam is een duidelijk beleid hanteert met betrekking tot communicatie met gescheiden ouders. In dit beleid staat bijvoorbeeld beschreven dat de school een neutrale positie inneemt ten opzichte van beide ouders en dat informatie niet wordt verstrekt wanneer het belang van de leerling zich hiertegen verzet. Ook de kinderopvangvoorziening hanteert dergelijk beleid en de geïnterviewde kinderopvangprofessionals zagen dit als een succesfactor. Door middel van beleid is zowel voor ouders als het gehele personeel duidelijk welke positie de school inneemt ten opzichte van beide ouders. Een andere succesfactor die door professionals van de jeugdteams wordt genoemd is dat Stichting Jeugdteams steeds meer aandacht schenkt aan het thema (v)chtscheiding door middel van van trainingen voor jeugdprofessionals. Tevens kunnen jeugdprofessionals om advies vragen bij een aantal collega's binnen Stichting Jeugdteams die meer ervaring hebben met scheidingsproblematiek.

Zoals eerder beschreven verlopen de scheidingszaken bij de wijkteams zeer divers en is het verloop onvoorspelbaar. De jeugdprofessional van jeugdteam C vertelde dat er ook zeker veel gevallen zijn aan te wijzen waarbij het wél lukt om ouders uit de strijd te halen. Dit vraagt veel inzet en een lange adem van de professional: *“Het is vaak wel een beetje manoeuvreren op de millimeter. En vooral zoeken naar hoe je dingen anders kunt labelen.”* (Jeugdprofessional van jeugdteam C).

Wenselijke aanpak: ideeën voor een preventie

Informanten verschilden van opvatting of er meer aandacht besteed moet worden aan het thema vchtscheidingen en het voorkomen ervan. Alle geïnterviewde professionals uit de wijkteams en de geïnterviewde mediator zagen een (grote) noodzaak om meer te investeren in de preventie van vchtscheidingen. Een aantal professionals van basisvoorzieningen was daarentegen van mening dat vchtscheidingen te weinig voorkomen om er apart beleid op te maken. Zij gaven aan dat er altijd een categorie mensen zal blijven die nooit open zal staan voor hulp. Desalniettemin hadden alle informanten ideeën over preventiemaatregelen. Op de

vraag welke rol de gemeente moet vervullen in de aanpak van vechtscheidingen, waren de informanten het er over eens dat de gemeente een faciliterende rol (financieel) moet spelen in de preventie van vechtscheidingen.

Primaire preventie. Uit de interviews kwam een aantal ideeën naar voren die te scharen zijn onder primaire preventie. Een preventiemogelijkheid die door vier informanten werd genoemd betreft kennisverspreiding omtrent relatievorming en (v)echtscheidingen door middel van ouderavonden op scholen en kinderopvangvoorzieningen. Ouderavonden zouden het thema scheiden kunnen behandelen, waarvan vechtscheiding een onderdeel is. Een schoolmaatschappelijk werkster benoemde dat voorlichting vanuit het perspectief van het kind geboden kan worden, omdat dat ouders waarschijnlijk zal aanspreken.

Hoewel de meeste professionals uit de basisvoorzieningen aangaven zich voldoende toegerust te voelen om (scheidings)problemen te signaleren, werd door een aantal professionals toch genoemd dat personeel hier beter in getraind zou kunnen worden. Volgens de geïnterviewde schoolmaatschappelijk werker uit het voortgezet onderwijs begeven veel docenten zich op een “onderwijs-eiland” en gaat er te weinig aandacht naar sociaal-emotioneel aspecten bij leerlingen. Door middel van studiedagen zou onderwijspersoneel beter getraind kunnen worden in het signaleren van (scheidings)problemen, zo stelden twee geïnterviewde professionals uit het onderwijs.

Een andere genoemde vorm van primaire preventie betrof het trainen van professionals in de hulpverlening/wijkteams. Een aantal informanten was van mening dat er bij (jeugd)professionals binnen de hulpverlening nog veel handelingsverlegenheid bestaat met betrekking tot het begeleiden van ouders in een vechtscheiding. De geïnterviewde jeugdprofessionals uit de jeugdteams juichten toe dat Stichting Jeugdteams trainingen aanbiedt aan jeugdprofessionals op het thema vechtscheiding. Deze problematiek vraagt om expertise en daarom zou training in vaardigheden en attitude op het terrein van conflicthantering en bemiddeling nog meer moeten plaatsvinden volgens de jeugdprofessionals.

Secundaire preventie. Tevens kwamen uit de interviews verscheidene ideeën naar voren die vallen onder secundaire preventie. Veertien informanten benoemden het belang van het bieden van informatie aan scheidende ouders over (v)echtscheidingen, de mogelijke impact hiervan op kinderen en waar ouders terecht kunnen met hulpvragen omtrent scheiden. Nu blijkt dat veel scheidende ouders niet weten dat zij met hulpvragen omtrent scheiden naar het sociaal team kunnen gaan. Een aantal informanten benoemden dat deze informatie geboden moet worden aan ouders op de plek waar signalen worden opgepakt van een

(moeizame) scheiding in het gezin, zoals op scholen, voorscholen, het consultatiebureau en bij de huisarts. De jeugdprofessionals uit jeugdteam C voegden hieraan toe dat het goed zou zijn als een scheidingsdeskundige uit een wijkteam zou kunnen aansluiten bij een dergelijk gesprek. Anderen benoemden dat deze informatie geboden moet worden aan ouders op de plek waar ouders melding maken van de scheiding. *“Als jij gaat scheiden dan ga je dat ergens regelen, je regelt dat met een advocaat, bij de notaris, met de rechter. Ergens wordt dat geregeld. En op die plekken moet informatie beschikbaar zijn, folders met wat voor impact een scheiding kan hebben op je kind, tips over hoe je het voor je kind zo makkelijk mogelijk kan maken, waar je naartoe kunt als je kind er toch last van begint te krijgen.”* (Jeugdprofessional van jeugdteam D). Het idee van een informatiefolder werd door meerdere informanten genoemd. Het bieden van informatie aan ouders die gaan scheiden zou volgens informanten eraan bijdragen dat ouders zich meer bewust zijn van het scheidingsproces en de mogelijke impact hiervan op kinderen.

De jeugdprofessionals van jeugdteam C pleitten voor een soort “expertiseteam”, een team van professionals dat deskundig is op het gebied van scheiden, en die nauwe samenwerking heeft met de hulpverlening, rechtbank, jeugdbescherming en Veilig Thuis. Bij dit expertiseteam zou iedereen met vragen omtrent scheiden terecht moeten kunnen, van lichte tot zware hulpvragen. *“Eén punt waar iedereen naartoe kan bellen, waar alle kennis gewoon is en die ook verspreid kan worden en waaruit óók de preventie wordt geboden.”* Ook de mediator benoemde een dergelijk expertiseteam als wenselijk. Deze zou boven de wijkteams moeten hangen en ingevlogen moeten kunnen worden bij vechtscheidingszaken in heel Dordrecht. In de inzet van een expertiseteam zouden vormen van primaire, secundaire en tertiaire preventie verhangen moeten zijn, volgens de jeugdprofessionals van jeugdteam C.

Tevens benoemden de geïnterviewde mediator en de professional uit sociaal team B dat zij wensen dat er opnieuw laagdrempelige, gesubsidieerde mediation geboden kan worden in de vorm van een project als ‘Ex-ouders bestaan niet’. *“Dat ‘ex-ouders bestaan niet’ weg is, is een gemis. Want nu zien we vaker dat wat binnen sociaal team binnenkomt qua vechtscheidingen, heel veel voorkomt. Dan gaan ze naar de rechtbank voor voorlopige voorzieningen. Dan zeggen ze van dit gaat uitlopen tot een vechtscheiding, ik wil dat jullie een mediator in de hand nemen. Voorheen was dat in het preventieve veld, nu moeten ze gelijk betalen voor een mediator. En dan moeten de kosten gedeeld worden. Als we kijken naar de lagere milieus is dat gewoon niet te betalen. En dan loopt het uit en dan krijgen wij de zaak binnen via Veilig Thuis, meerdere malen erger. En dan kun je alweer veel minder doen. Met preventie kan je veel voorkomen. Want dan kunnen mensen nog op een gezondere manier met*

elkaar communiceren, dan vallen er nog afspraken te maken.” (Professional uit sociaal team B).

Daarnaast zou de jeugdprofessional uit jeugdteam D graag zien dat er een aanbod komt van een laagdrempelige groepstraining voor scheidingskinderen, zonder dat daar toestemming van beide ouders voor nodig is. Een knelpunt dat door meerdere informanten namelijk werd genoemd betrof het feit dat in het geval van een vechtscheiding vaak één van de ouders geen toestemming wil geven voor hulpverlening aan het kind.

Tot slot gaven de informanten van de vrijwilligersorganisatie aan dat zij graag zouden zien dat het project ‘BOR Humanitas’, ofwel Begeleide Omgangsregeling opgezet zou worden in Dordrecht. Wanneer ouders moeite hebben met het regelen van de omgang maar er nog geen rechtbank aan te pas komt, zouden vrijwilligers binnen de BOR ingezet kunnen worden om aanwezig te zijn bij de feitelijke contactmomenten tussen ouder en kind. Omdat de BOR in een vroeg stadium ingezet kan worden, zou volgens de voorzitter van de vrijwilligersorganisatie voorkomen kunnen worden dat scheidingen verder escaleren en er overgegaan moet worden op hulpverlening in het gedwongen kader.

Conclusie en discussie

Het doel van dit onderzoek was het vormen van een advies voor een preventieve aanpak van vechtscheidingen binnen gemeente Dordrecht, om uiteindelijk het aantal vechtscheidingen en de negatieve gevolgen hiervan voor kinderen te beperken. Om een advies voor een effectieve en doelmatige aanpak te geven, was allereerst inzicht nodig in hoe er momenteel door de netwerken rondom een gezin gehandeld wordt op signalen van een vechtscheiding en wat knelpunten en successen zijn in deze aanpak. In het voorjaar van 2016 zijn er in Dordrecht individuele en duo-interviews afgenomen bij in totaal 17 personen die werkzaam zijn in basisvoorzieningen en de vrijwillige hulpverlening en vanuit hun functie te maken hebben met vechtscheidingen.

Uit de interviews kwam naar voren dat professionals van basisvoorzieningen voor zichzelf een belangrijke taak zien weggelegd in het signaleren van scheidingsproblemen en het (door)verwijzen van ouders en/of kind naar passende hulp. Een vechtscheiding blijkt zelden aan het licht te komen doordat een ouder of kind zelf direct meldt dat er een moeizame scheiding speelt. Wanneer professionals uit de basisvoorzieningen menen dat het kind lijdt onder de scheidingssituatie, gaan zij het gesprek aan met de ouder(s) en verwijzen zij het gezin naar een sociaal team of, in een enkel geval, melden zij het gezin direct aan bij een

jeugdteam. Vechtscheidende ouders komen bij wijkteams binnen doordat zij zijn doorverwezen door andere instanties (basisvoorzieningen, vrijwilligersorganisaties, rechtbank of Veilig Thuis) of doordat de ouder(s) op eigen initiatief contact opnemen. Een opvallende bevinding was dat de sociale teams en jeugdteams vergelijkbare hulp kunnen bieden aan ouders en kind in het geval van een vechtscheiding. Daarentegen lijkt de expertise binnen het sociaal team of jeugdteam bepalend te zijn voor de aanpak en successen die behaald worden in het uit de strijd halen van ouders. Er bleken verschillen te zijn in hoeverre de (jeugd)professional zich richt op enkel het kind of ook op de ouders, waar het bieden van hulp aan ouders om meer expertise lijkt te vragen. (Jeugd)professionals die meer expertise en ervaring hebben in vechtscheidingszaken, lijken meer volhardend en succesvol te zijn in het uit de strijd halen van ouders.

Een belangrijk knelpunt bij signaleren blijkt dat het voor professionals niet altijd eenvoudig is om scheidingsproblemen te herkennen. Kinderen kunnen een heel scala aan gedragingen laten zien die erop kunnen duiden dat het kind lijdt onder een vechtscheiding van ouders. Dit knelpunt wordt ook in de literatuur gevonden (Kinderombudsman, 2014). Toch heeft een deel van de professionals uit de basisvoorzieningen wel het gevoel voldoende toegerust te zijn om (scheidings)problemen te signaleren. Eén van de grootste knelpunten voor (wijkteam)professionals wanneer zij ouders hulp willen bieden, betreft de bevinding dat in veel gevallen één van de ouders geen hulp wil accepteren. Bovendien komt het regelmatig voor dat onwil van één ouder ertoe leidt dat het kind geen hulp kan krijgen. Beide ouders moeten hiervoor immers schriftelijk toestemming geven. Andere belangrijke knelpunten voor het bieden van passende hulp zijn het onpartijdig kunnen blijven, het feit dat het voor veel ouders een drempel is om hulp te vragen, hoge kosten van juridische hulpverlening, het beperkte wederkerige contact over een gezin tussen professionals uit de basisvoorzieningen en wijkteams en het feit dat veel ouders niet weten welke hulp zij van de wijkteams kunnen krijgen in het geval van een vechtscheiding. Genoemde succesfactoren in het bieden van hulp zijn het hanteren van beleid met betrekking tot omgang met gescheiden ouders, trainingen over het thema vechtscheiding die vanuit Stichting Jeugdteams worden aangeboden aan jeugdprofessionals, en dat wijkteam-professionals collega's kunnen consulteren die meer ervaring hebben met complexe scheidingszaken.

Tot slot kwamen uit de interviews diverse ideeën voor preventiemaatregelen naar voren. Een aantal informanten was van mening dat er meer kennis verspreid moet worden aan ouders rond de thema's relatievorming en (v)echtscheiden, hetgeen door middel van bijvoorbeeld ouderavonden op scholen en kinderopvangvoorzieningen tot stand kan komen.

Daarnaast zouden volgens informanten professionals uit de basisvoorzieningen beter getraind moeten worden in het signaleren, en wijkteamprofessionals op het begeleiden van ouders in een vechtscheiding. Deze ideeën worden ook vanuit de literatuur aangedragen als mogelijk werkzame vormen van primaire preventie (Geurts et al., 2009). Het bieden van informatie over vechtscheiding en de impact hiervan op kinderen aan ouders op plaatsen waar ouders de scheiding melden of waar scheidingsproblemen worden gesignaleerd, werd door veel informanten genoemd als een belangrijke preventiemaatregel. Daarnaast is er bij professionals uit de basisvoorzieningen behoefte aan een informatiefolder over (v)echtscheiding. Uit onderzoek is gebleken dat scheidingsvoorlichting de communicatie tussen ouders kan verbeteren en blootstelling aan conflicten voor kinderen kan verminderen (Brandon, 2006). In aansluiting op ervaren knelpunten in de huidige aanpak, waren andere belangrijke preventieve maatregelen die werden genoemd het opzetten van een expertiseteam dat wijkoverstijgend werkt, de mogelijkheid tot het bieden van gesubsidieerde mediation en het kunnen bieden van een groepstraining aan scheidingskinderen zonder dat toestemming van beide ouders verplicht is.

In de inleiding werd verondersteld dat de netwerken rondom gezinnen in scheiding mogelijk onvoldoende toegerust zijn om deze gezinnen in een eerder stadium te begeleiden. Met enige voorzichtigheid kan gesteld worden dat basisvoorzieningen inderdaad onvoldoende toegerust *lijken* te zijn om (v)echtscheidende ouders vroegtijdig te signaleren en door te verwijzen naar hulp. Dit blijkt uit de bevinding dat met name professionals uit het onderwijs en de kinderopvangvoorzieningen aangeven slechts een enkele keer met een vechtscheiding te maken hebben gehad. Daarnaast gaven twee scholen aan niet mee te willen werken aan het onderzoek, omdat zij vrijwel geen ervaring hadden met gezinnen in vechtscheiding. Uitgaande van het geschatte prevalentiecijfer dat 20% van de scheidingen uitloopt op een vechtscheiding (Van der Valk & Spruijt, 2013), zou echter in theorie in iedere schoolklas minstens één kind de nadelige gevolgen ondervinden van een vechtscheiding. Dat vechtscheidingen zelden aan het licht komen in het onderwijs en de kinderopvang, komt wellicht voort uit het feit dat signalen moeilijk zijn te herkennen (Kinderombudsman, 2014), alsmede doordat veel professionals zich mogelijk alleen de meest ernstige gevallen kunnen herinneren (zoals hardhandig het kind meenemen van school of conflicten op het terrein van de school) en daardoor een te krappe definitie van een vechtscheiding hanteren.

Bij de interpretatie van de onderzoeksbevindingen dient er rekening gehouden te worden met een aantal beperkingen. Een eerste beperking is dat de groep informanten geen betrouwbare afspiegeling is van alle professionals uit de basisvoorzieningen. Zo waren met

name de huisartsen en consultatiebureaus minimaal vertegenwoordigd door respectievelijk één huisarts en één jeugdverpleegkundige. Hierdoor kan er weinig geconcludeerd worden over de handelwijzen van huisartsen en consultatiebureaus wanneer zij scheidingsproblemen signaleren. Daarnaast waren twee van de vier geïnterviewde onderwijsprofessionals werkzaam in het speciaal onderwijs, hetgeen niet overeenkomt met de verhouding van het aantal reguliere (basis)scholen tot het aantal scholen voor speciaal onderwijs. Scholen voor speciaal onderwijs hebben doorgaans een breder zorgteam in de school, waardoor het volgen van de sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen een meer prominente taak is in het speciaal basisonderwijs dan in het reguliere basisonderwijs. Dit verklaart mogelijk waarom juist de professionals uit het speciaal onderwijs benoemden zich voldoende toegerust te voelen om scheidingsproblemen bij het kind te kunnen signaleren. Een tweede beperking is dat de geïnterviewde professionals uit beide jeugdteams al voordat dit onderzoek plaatsvond gemotiveerd waren om initiatieven te bedenken voor een verbetering van de aanpak op vechtscheidingen. Dit geeft mogelijk een vertekend beeld van de mate waarin jeugdprofessionals in het algemeen urgentie zien voor een duidelijkere aanpak op vechtscheidingen. Een derde beperking is dat het onduidelijk is in hoeverre sommige professionals sociaal wenselijk hebben geantwoord. Opvallend was dat een aantal informanten aangaf weinig urgentie te zien voor meer investering in een aanpak op vechtscheidingen, terwijl zij vervolgens wel ideeën voor preventiemaatregelen benoemden. Sterke punten van dit onderzoek waren de brede steekproef, alsmede de wetenschappelijke en maatschappelijke meerwaarde van het onderzoek. Het huidige onderzoek heeft inzicht geboden in de rol van de netwerken rondom gezinnen in vechtscheiding, waar tot op heden nog weinig onderzoek naar gedaan was. Tevens heeft het huidige onderzoek meer inzicht geboden in de onderlinge samenwerking binnen de zorgketen in Dordrecht. Het onderzoek biedt aanknopingspunten voor het versterken van de onderlinge samenwerking tussen basisvoorzieningen en wijkteams in Dordrecht zodat professionals niet langs elkaar heen werken. Ook de bevinding dat er verschillen zijn tussen jeugdteams in de aanpak van eenzelfde probleem, vraagt om aandacht. Het zou volgens het beleidsplan jeugdhulp van de gemeente Dordrecht (2014) niet mogen voorkomen dat een gezin in West-Dordrecht andersoortige hulp krijgt dan een gezin met dezelfde hulpvraag in bijvoorbeeld Oost-Dordrecht.

Dit onderzoek heeft zich beperkt tot de rol van de basisvoorzieningen en hulpverlening in het vrijwillige kader. Echter spelen ook rechters en advocaten een belangrijke rol in vechtscheidingszaken. Dit blijkt ook uit de bevinding dat informanten aangaven dat veel

ouders een scheiding zien als een zaak voor advocaten en rechters en niet voor hulpverleners. Echtscheidende partners met minderjarige kinderen komen altijd voor een rechter te staan en juist de rechter kan aansturen op (preventieve) hulpverlening (Kinderombudsman, 2014). Een verkenning van de aanpak van rechters en advocaten in vechtscheidingszaken in Dordrecht is daarom wenselijk. Daarnaast is het raadzaam om in vervolgonderzoek ervaringsdeskundigen, ofwel ouders en kinderen zelf, aan het woord te laten over een wenselijke aanpak.

Antwoord gevend op de hoofdvraag, resulteert dit onderzoek in de volgende concrete aanbevelingen voor gemeente Dordrecht. Het strekt tot aanbeveling om te investeren in kennisverspreiding omtrent vechtscheidingen en de mogelijke gevolgen hiervan op kinderen. Om te voorkomen dat een scheiding escaleert en het kind in de knel raakt, is het immers allereerst noodzakelijk om ouders bewust te maken van welke impact de onderlinge strijd kan hebben op het kind (Spruijt & Kormos, 2014). De gemeente zou Stichting Jeugdteams opdracht kunnen geven een informatiefolder te ontwikkelen die verspreid kan worden vanuit plekken waar ouders (als vanzelfsprekend) komen: de huisartsenpraktijk, het consultatiebureau, de kinderopvang, de basisschool en het sociale team. Daarnaast zou kennisverspreiding gerealiseerd kunnen worden door bijvoorbeeld scholen te vragen een ouderavond of themawEEK te organiseren rondom het thema (v)echtscheiden. De gemeente kan scholen hier echter niet toe verplichten. Voorts kan scholing professionals voorzien van kennis en vaardigheden die nodig zijn om scheidingsproblematiek tijdig te signaleren en ouders te kunnen aanspreken op hun verantwoordelijkheid. Signalering kan bevorderd worden door gebruik van een signaleringskaart, zoals de signaleringskaart van GGD Rotterdam-Rijnmond, welke ook het onderdeel 'signalen van vechtscheiding bij kinderen' bevat (GGD Rotterdam-Rijnmond, 2015). Deze signaleringskaart ondersteunt professionals in het signaleren van verschillende vormen van huiselijk geweld en kindermishandeling. Tot slot wordt aanbevolen om samen met de jeugdteams en sociale teams te verkennen welke preventieve maatregelen zij kunnen gaan uitvoeren op het gebied van vechtscheidingen.

Referenties

- Anthonijsz, I. (2015). Beter ouderschap door hulp bij de partnerrelatie. In C. Gravesteyn & M. Aartsma (Eds). *Meer dan opvoeden. Perspectieven op het werken met ouders* (p. 133-150). Bussum: Coutinho.
- Anthonijsz, I., Dries, H., Berg-le Clerq, T., & Chênevert, C. (2010). *Verkenkende studie relatieondersteunend aanbod Centra Jeugd en Gezin*. Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut.

- Anthonijsz, I., Spruijt, E., & Zwikker, N. (2015). *Richtlijn Scheiding en problemen van jeugdigen*. Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut.
- Ayoub, C. C., Deutsch, R. M., & Maraganore, A. (1999). Emotional distress in children of high-conflict divorce. *Family Court Review*, 37(3), 297-315. doi:10.1111/j.174-1617.1999.tb01307.x
- Beck, C. J., & Sales, B. D. (2000). A critical reappraisal of divorce mediation research and policy. *Psychology, Public Policy, and Law*, 6, 989-1056. doi:10.1037/1076-8971.6.4.989
- Bickerdike, A., & Littlefield, L. (2000). Divorce adjustment and mediation: Theoretically grounded process. *Mediation Quarterly*, 18, 181–201. doi:10.1002/crq.3890180207.
- Bradford, K., Vaughn, L. B., & Barber, B. K. (2008). When there is conflict interparental conflict, parent–child conflict, and youth problem behaviors. *Journal of Family Issues*, 29(6), 780-805. doi:10.1177/0192513X07308043
- Brandon, D.J. (2006). Can four hours make a difference? Evaluation of a parent education program for divorcing parents. *Journal of Divorce and Remarriage*, 45, 171-185. doi:10.1300/J087v45n01_09
- Broeders, A. M., & Wolswinkel, L. (2010). *Scheiding en de zorg voor kinderen: Handreiking voor gemeenten*. Geraadpleegd op 24 februari 2016, van <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/brochures/2010/06/29/scheiding-en-de-zorg-voor-de-kinderen-handreiking-voor-gemeenten>
- Caplan, G. (1964). *The principles of preventive psychiatry*. New York, NY: Basic Books.
- CBS. (2016). Statline. Geraadpleegd op 15 februari 2016, van <http://statline.cbs.nl/Statweb/publication/?DM=SLNL&PA=37943ned&D1=437-448&D2=318-322,335-339,352-356&HDR=G1&STB=T&VW=T>
- Choi, H., & Marks, N. F. (2008). Marital conflict, depressive symptoms, and functional impairment. *Journal of Marriage and Family*, 70(2), 377-390. doi:10.1111/j.1741-3737.2008.00488.x
- Cohen, O., & Levite, Z. (2012). High-conflict divorced couples: combining systemic and psychodynamic perspectives. *Journal of Family Therapy*, 34(4), 387-402. doi:10.1111/j.1467
- Cui, M., & Fincham, F. D. (2010). The differential effects of parental divorce and marital conflict on young adult romantic relationships. *Personal Relationships*, 17(3), 331-343. doi:10.1111/j.1475-6811.2010.01279.x

- Cummings, E.M. & Davies, P.T. (2002). Effects of marital conflict on children: Recent advances and emerging themes in process-oriented research. *Journal of Child Psychology & Psychiatry & Allied Disciplines*, 43, 31–63. doi:10.1111/1469-7610.00003
- Dalton, C., Carbon, J. S., & Olesen, N. (2003). High conflict divorce, violence, and abuse: Implications for custody and visitation decisions. *Juvenile and Family Court Journal*, 54(4), 11-33. doi:10.1111/j.1755-6988.2003.tb00084.x
- Fincham, F. D., & Beach, S. R. (1999). Conflict in marriage: Implications for working with couples. *Annual Review of Psychology*, 50(1), 47-77. doi:10.1146/annurev.psych.50.1.47
- Gemeente Dordrecht (2014). Beleidsplan jeugdhulp gemeente Dordrecht.
- Geurts, E., Chênevert, C., & Anthonijsz, I. (2009). Te weinig gespecialiseerde hulp bij moeizame scheiding. *Jeugd en Co Kennis*, 3(3), 30-43. doi:10.1007/BF03087516
- GGD Rotterdam-Rijnmond. (2015). *Signaleringskaart*. Geraadpleegd op 31 mei 2016, van http://www.ggdrotterdamrijnmond.nl/huiselijkgeweld/professionals/werken-met-de-meldcode-en-sisa/implementatie-van-de-meldcode/toolkit-implementatie-meldcode.html?tx_rkdownload_pi1%5Bfileid%5D=504&cHash=627d67633a1829d961ed2932bd5f5e6a
- Gottman, J. M., & Levenson, R. W. (1992). Marital process predictive of later dissolution: Behavior, physiology and health. *Journal of Personality and Social Psychology*, 63, 221-233. doi:10.1037/0022-3514.63.2.221
- Harold, G. T., Aitken, J. J., & Shelton, K. H. (2007). Inter-parental conflict and children's academic attainment: A longitudinal analysis. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 48(12), 1223-1232. doi:10.1111/j.1469-7610.2007.01793.x
- Haverkort, C., Kooistra-Popelier, M., Spruijt, E., & Linde, M. van der. (2015, 9 oktober). *Brandbrief aan alle gemeenten in Nederland. Veel jonge ouders in de problemen: Van bevallingsproof naar kindproof*. Geraadpleegd op 10 februari 2016, van <http://www.nji.nl/nl/Download-NJi/Brandbrief-aan-alle-gemeenten-in-Nederland.pdf>
- Jaffe, P. G., Crooks, C. V., & Poisson, S. E. (2003). Common misconceptions in addressing domestic violence in child custody disputes. *Juvenile and Family Court Journal*, 54, 57-67. <http://www.ncjfcj.org/resource-library/publications>
- Jeugdwet*. (2014, 1 maart). Geraadpleegd op 24 februari 2016, van <http://wetten.overheid.nl/BWBR0034925/2015-01-01>

- Jeugdzorg Nederland. (2014). *Methodiek bij de aanpak van complexe scheidingen*. Geraadpleegd op 29 februari 2016, van <http://www.jeugdzorgnederland.nl/contents/documents/complexe-scheidingen-methodiek.pdf>
- Johnston, J., & Roseby, V. (1997). *In the name of the child: A developmental approach to understanding and helping children of high-conflict and violent families*. New York, NY: Free Press.
- Kelly, J. B., & Emery, R. E. (2003). Children's adjustment following divorce: Risk and resilience perspectives. *Family Relations*, 52(4), 352-362. doi:10.1111/j.1741-3729.2003.00352.x
- Kinderombudsman (2014). *Vechtende ouders, het kind in de knel: Adviesrapport over het verbeteren van de positie van kinderen in vechtscheidingen*. Geraadpleegd op 10 februari 2016, van <http://www.dekinderombudsman.nl/ul/cms/fck-uploaded/KOM003.2014Kinderombudsmanadviesrapportvechtscheidingen.pdf>.
- Lawick, J. van, & Visser, M. (2014). *Kinderen uit de knel: een interventie voor gezinnen verwickeld in een vechtscheiding*. Amsterdam: Uitgeverij SWP.
- Levite, Z., & Cohen, O. (2012). The tango of loving hate: Couple dynamics in high-conflict divorce. *Clinical Social Work Journal*, 40(1), 46-55. doi:10.1007/s10615-011-0334-5
- Maarel, L. van der (2013). *Kinderen in spagaat. Rouw na scheiden en overlijden*. Utrecht: Uitgeverij Ten Have.
- Mitcham-Smith, M., & Henry, W. (2007). High-conflict divorce solutions: Parenting coordination as an innovative co-parenting intervention. *The Family Journal*, 15, 368-373. doi:10.1177/1066480707303751
- Morris, M. and Halford, W. K. (2014). Family Mediation: A guide for family therapists. *Australian and New Zealand Journal of Family Therapy*, 35, 479-492. doi: 10.1002/anzf.1078
- Neff, R., & Cooper, K. (2004). Progress and parent education: Parental conflict resolution. *Family Court Review*, 42, 1-16. doi:10.1111/j.174-1617.2004.tb00636.x
- Pouwels, B. (2011). *Work, family, and happiness: essays on interdependencies within families, life events, and time allocation decisions*. Utrecht: Utrecht University.
- Sarrazin, J. & Cyr, F. (2007) Parental conflicts and their damaging effects on children. *Journal of Divorce & Remarriage*, 47, 77-93. doi: 10.1300/J087v47n01_05
- Scharff, K. E. (2004). Therapeutic supervision with families of high-conflict divorce. *International Journal of Applied Psychoanalytic Studies* 1, 269-281. doi:10.1002/aps.78

- Shaw, D., & Emery, R. (1987). Parental conflict and the adjustment of school age children whose parents have separated. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 15, 269-281. doi:10.1007/BF00916354
- Spillane-Grieco, E. (2000). Cognitive-behavioral family therapy with a family in high-conflict divorce: A case study. *Clinical Social Work Journal*, 28(1), 105-119. doi:10.1023/A:1005167926689
- Spruijt, E. (2015). *Twaalf belangen van scheidingskinderen*. Utrecht: Universiteit Utrecht.
- Spruijt, E., & Horsting-Kormos, H. (2014). *Handboek scheiden en de kinderen: Voor de beroepskracht die met scheidingskinderen te maken heeft*. Houten: Bohn Stafleu van Loghum.
- Stewart, A. J., Copeland, A. P., Chester, N. L., Malley, J. E., & Barenbaum, N. B. (1997). *Separating together: How divorce transforms families*. New York, NY: Guilford.
- Størksen, I., Røysamb, E., Holmen, T.L. & Tambs, K. (2006). Adolescent adjustment and well-being: Effects of parental divorce and distress. *Scandinavian Journal of Psychology*, 47, 75–84. doi:10.1016/j.adolescence.2005.01.001
- Valk, I. van der, & Spruijt, E. (2013). *Het ouderschapsplan en de effecten voor de kinderen*. Universiteit Utrecht: Jeugd & Gezin.
- Wallerstein, J., Lewis, J. and Blakeslee, S. (2000). *The unexpected legacy of divorce: A 25 year landmark study*. New York, NY: Hyperion.
- Whiteside, M. F. (1998). The parental alliance following divorce: An overview. *Journal of Marital and Family Therapy*, 24(1), 3-24. doi:10.1111/j.1752-0606.1998.tb01060.x

Bijlage 1: Woordenlijst

Beschermingstafel: Een routingsoverleg waarin per casus wordt besloten tot een route (vrijwillige hulp, preventieve jeugdbescherming zonder raadsonderzoek, preventieve jeugdbescherming met raadsonderzoek of direct een raadsonderzoek).

Blijf-van-mijn-lijfhuis: Een Blijf-van-mijn-lijfhuis biedt veilige crisisopvang en behandeling voor rouwen en kinderen die te maken hebben met allerlei vormen van huiselijk geweld en bedreiging uit criminele circuits.

Jeugdteam: Professionals in de jeugdteams verlenen jeugdhulp of jeugdzorg bij specifieke opgroei- en opvoedvragen, geestelijke gezondheidszorg en zorg voor kinderen met een verstandelijke beperking. De jeugdteams werken gebiedsgericht. Waar nodig verlenen de jeugdteams toegang tot de zorgaanbieders in de regio.

Kinderopvang: De term 'kinderopvang' vormt in dit onderzoek een verzamelnaam voor verschillende vormen van kinderopvang, zoals kinderverblijf, peuterspeelzaal en buitenschoolse opvang, al dan niet met een aanbod van Voorschoolse- en Vroegschoolse Educatie (VVE). In Dordrecht werkt een grote meerderheid van de kinderopvangorganisaties met programma's voor VVE.

Preventieve jeugdbescherming: Preventieve jeugdbescherming is een tijdelijke maatregel gericht op het herstel en versterking van de eigen kracht van de jeugdige en het gezin. Het is bedoeld om een justitiële maatregel (zoals bijvoorbeeld uithuisplaatsing) af te wenden.

Sociaal team: Dordrecht organiseert zorg en ondersteuning gebiedsgericht in sociale teams. De sociale teams vormen in Dordrecht de voordeur voor informatie, advies en ondersteuning. Medewerkers van verschillende organisaties voor maatschappelijke ondersteuning en jeugdhulp werken in de sociale teams samen.

Stichting Jeugdteams: De jeugdhulp is in Dordrecht en omstreken regionaal georganiseerd. Stichting Jeugdteams vormt de koepelorganisatie voor jeugdprofessionals die werkzaam zijn in de regio Zuid-Holland Zuid. Het verschilt per stad/dorp in de regio onder welke noemer jeugdprofessionals werken, zo werken jeugdprofessionals in Dordrecht in jeugdteams, waar bijvoorbeeld in Alblasterdam en Sliedrecht jeugdprofessionals werken in CJG-jeugdteams. Eén ding is overal hetzelfde: de teams verzorgen op een laagdrempelige wijze jeugdhulp in de wijk.

TriviumLindenhof: TriviumLindenhof is in de regio's Rijnmond en Zuid-Holland Zuid de belangrijkste aanbieder van gespecialiseerde (jeugd)hulpverlening. TriviumLindenhof biedt ambulante hulpverlening, dagbehandeling, 24-uurs zorg en crisisopvang.

Veilig Thuis: Veilig Thuis vormt het advies- en meldpunt huiselijk geweld en kindermishandeling. Burgers en professionals kunnen bij deze instantie terecht voor hulp en advies.

Bijlage 2: Topiclijst interview

Datum interview: .....

Tijd interview: .....

Gespreksintroductie

- Dank voor deelname
- Voorstellen
- Uitleg doel onderzoek
  - ◆ Advies vormen voor (preventief) plan van aanpak vechtscheidingen
  - ◆ Aantal vechtscheidingen en nadelige gevolgen kind beperken
- Anonimiteit waarborgen
- Toestemming voor geluidsopname
- Opbouw interview
  - ◆ Bekendheid met vechtscheidingen
  - ◆ Waarnemen en signaleren
  - ◆ Geboden hulp
  - ◆ Ideeën over preventieve aanpak

Achtergrondinformatie

Geslacht: .....

Leeftijd: .....

Werk: .....

BekendheidStartvraag: Waar denkt u aan bij het woord vechtscheiding?Belangrijke punten:

- Wat verstaat (stakeholder) onder vechtscheiding
- Typering gezinnen
- Gevolgen kinderen

Waarnemen en signaleren

Introductie: Ik wil het met u graag hebben over het signaleren van scheidingsproblemen.

Startvraag: Komt u wel eens in aanraking met gezinnen waarbij sprake is van conflicten rond te scheiding?

Belangrijke punten:

- Waaraan scheidingsproblemen te herkennen ouders/kind
- Knelpunten en successen
- *Voorbeelden (anoniem) tijdens werk*

Geboden hulp

Introductie: Ik ben benieuwd wat er vervolgens gebeurt met signalen van scheidingsproblemen.

Startvraag: Welke vervolgstappen onderneemt u indien u scheidingsproblemen bij een gezin waarneemt?

Belangrijke punten:

- Duidelijkheid over mogelijke vervolgstappen
- Hoe bespreken met ouders
- Contact met het gezin/professionals in vervolgtraject
- Effecten van geboden hulp
- Knelpunten en successen
- *Voorbeelden (anoniem) tijdens werk*

Ideeën over preventie

Introductie: We hebben het gehad over het signaleren en handelen bij ernstige scheidingsproblematiek en de knelpunten hierbij. Vaak komen deze gezinnen pas in beeld bij advocaten en rechters. U zit in de unieke positie dat u vrij dicht bij gezinnen staat en daarom een inkijk kan hebben in thuissituaties.

Startvraag: Hoe kunnen vechtscheidingen volgens u voorkomen worden?

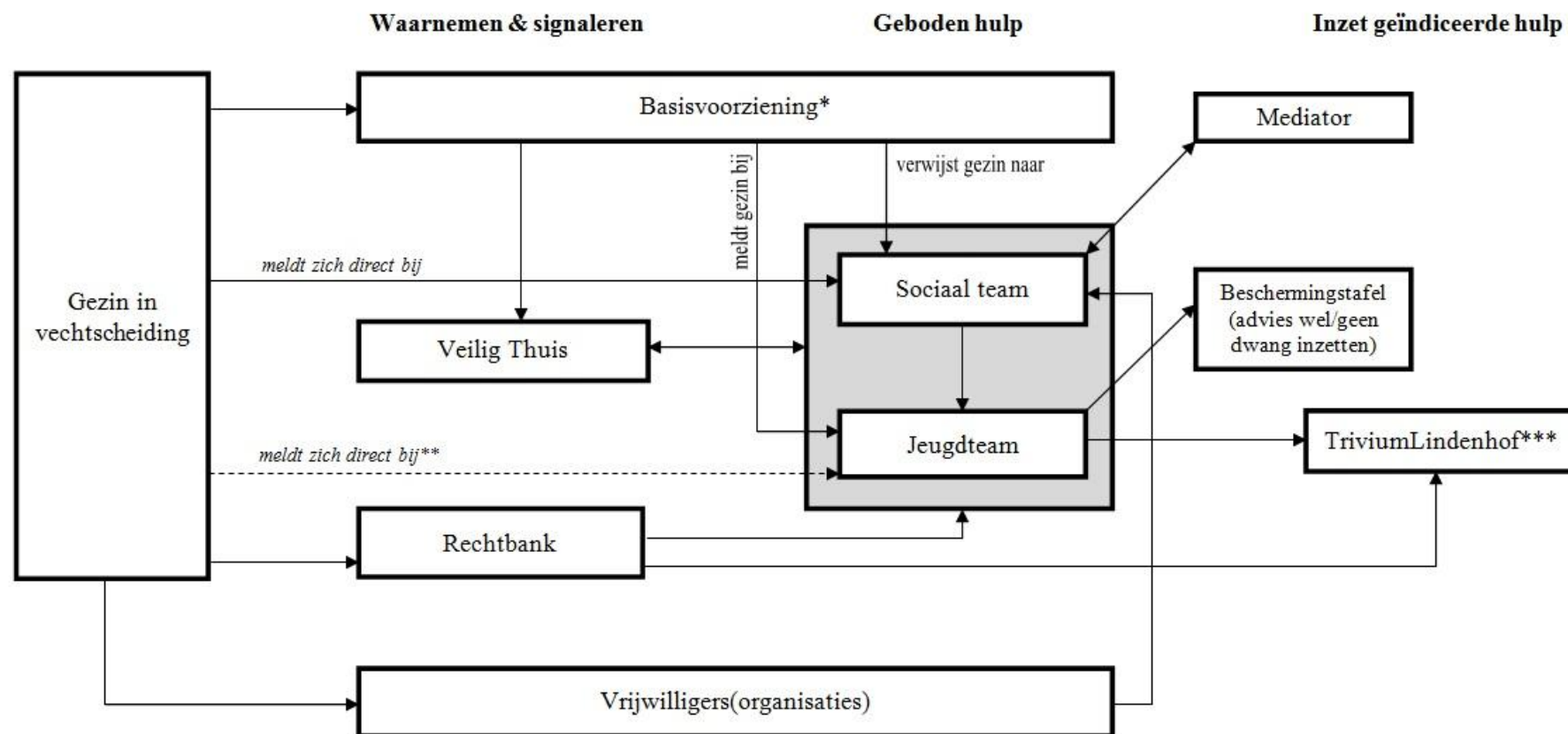
Belangrijke punten:

- Wat verstaat (stakeholder) onder preventie
- Verbeterpunten: aansluiten op huidige aanpak
- Rol betreffende stakeholder
- Rol gemeente

Afsluiting

- Nogmaals dank voor deelname
- Uitkomsten onderzoek
- Vragen

Bijlage 3: Figuur ketensamenwerking

Figuur 2. Samenwerking in de keten met betrekking tot vechtscheidingen.

* Betreft: huisartsen, consultatiebureaus, kinderopvang, basisscholen en middelbare scholen. N.B. De huisarts heeft een unieke functie binnen de basisvoorzieningen, deze kan een gezin direct doorverwijzen naar gecontracteerde zorgaanbieders zoals TriviumLindenhof.

** In theorie kan een gezin niet zelf om hulp vragen bij een jeugdteam; zij zouden enkel via het sociale team bij het jeugdteam terecht kunnen komen. Echter blijkt dat in de praktijk gezinnen soms wel direct op het jeugdteam afstappen.

*** Uit de interviews met professionals van de jeugdteams blijkt dat zij een casus opschalen naar TriviumLindenhof wanneer er specialistische hulp nodig is. TriviumLindenhof is veruit de grootste zorgaanbieder in de regio. Er zijn echter nog vele andere gecontracteerde zorgaanbieders in Dordrecht waar het jeugdteam een casus naartoe kan doorzetten. Tijdens de interviews werd echter enkel Trivium Lindenhof genoemd.